

Magick

Először is, hogy mit is értek ez alatt, és miért nem magyarul írtam oda ezt a címet:

„It's a kind of magic, magic, magic!” Talán mindenkinek ismerős, vagy ismert is ez a szövegfoszlány a Queen együttestől, amit nyersen úgy fordíthatnánk, hogy „Ez egyfajta varázslat, varázslat, varázslat! Avagy mágia. És hogy mi is ez?”

A *magick* kifejezést az életben már régóta használom, mint ironikus megállapítást. (Azért *magick* és nem *magic*, mert így akarom megkülönböztetni a szót eredeti értelmétől.) Csodálat és gúny elegye. Pl. ha valaki a fogával nyitja ki a sörösüveget, annak lehet, hogy ezt mondanám. Amerikai filmekből, ill. rajzfilmekből hagyományozódott rám ez a kifejezés – az ámuló kislány vagy kislány szájából esik ki ez a mondat, miközben szeme a látványt bámulja. Mondjuk egy szuperügyes szuperhőst lát, aki egy másodperc alatt ötször zsákol a kosárlabdával.

Színházzal kapcsolatban a Mohácsi János vezette trimeszterünk alatt kezdtem/kezdtek el használni ezt a szót. De már más értelemben, ironikus felhangok nélkül. „Ide kéne valami *magick*” – valami irracionális, meglepő, az előadásból hirtelen kiugró és elütő elem, ami valahogyan mégis szervesen illeszkedik bele. Sőt, akár önmagában - az előadásból kiszakítva is - értékelhető, élvezhető és értelmezhető, azaz autonóm jelenség, amennyiben pl. cirkuszi attrakcióról van szó. Lehet képileg, hangilag-zeneileg, a színészi játékból fakadóan, bárhogyan létrehozni. (Legtöbbször ez a bárhogyan okozta a legtöbb főfájást, mivel túl tág keretnek bizonyult.) Célja az ámulatkeltés, a realitásból és egyszersmind a darab realitásából való kilépés. Illúziókeltés. Show! Megmutatni, hogy ez bizony színház, nem a valóság - gótikusan megmutatva a támpilléreket -, vagy ellenkezőleg, elbizonytalanítani a nézőt, hogy hol is a határ, hogy ne lássa tisztán, hol kezdődik a játék és hol végződik ő, mik is a játékszabályok.

Tulajdonképpen valamiféle vendégszereplése ez a mutatványos bódénak, az illuzionistának, a varázslónak. Persze a cél nem a hamisság, és pusztán átverés, hanem valamiféle feltárás, a valóság eltolásával egy új dimenzió létrehozása, aminek segítségével, mintegy kulcslyukon keresztül az általunk valóságként megélt világunkra nézhetünk rá. Annak egy kiemelt részletére. Ez a kép így lehet tisztább, de ugyanakkor torzult is. Az élmény pedig hirtelen kisgyereket csinál a nézőből, nem számít kulturáltság, ideológiai beállítottság és életkor sem.

Ilyen „effektek” beépülésével ritkán találkoztam eddig az általam látott magyar színházi előadásokban, és hiányolom ezeket.

Sokszor hallhatjuk manapság, hogy a színház haldoklik, az elit kultúra része lett, és így már nem a tömegek igényeinek kielégítője, luxuscikké vált. Nos, ez könnyen lehet.

Legalábbis, ha azt az egyszerű tényt vesszük, hogy például hányan néznek tv-t, járnak moziba, szórakozóhelyekre és ezzel szemben hányan látogatnak rendszeresen valamilyen színházat. Az én korosztályomnak (húsz és harminc közöttiek), és ezek közül is a magasan kulturáltak és képzettek - illetve maguk is művészeti tevékenységgel foglalkozók - számára egész egyszerűen nem „menő” színházba járni. Nincs rá igényük. Sokan kényelmetlennek, avítottak érzik. Teljesen idegen életükben jelen lévő egyéb kulturális vagy szórakozási formáiktól, például klubélet, könnyűzenei koncertlátogatás, sportesemény, mozizás stb.

Ez azért fontos, mert az én megfigyeléseim és élményeim alapján a *magick* képes áthidalni társadalmi, kulturális különbözőségeket, a maga csodájával egyszerűen hatni. És ebből kiindulva azt feltételezem, hogy köze van a színház ősi, általunk elképzelt idealisztikus állapotához, amikor a színház még kiemelt fontossággal bírt az emberek, a közösség életében, a szellemi élet központi tényezőjének számított, szentséggel bírt, tehát közös szertartás volt. „Nemcsak kenyérrel él az ember”, mint mondják, és ez a bizonyos plusz bizony hiányosan vagy egyáltalán nincs jelen mindennapi életünkben. Ha mégis jelen van, hát „ahány ház, annyi szokás” alapon, hogy megint csak egy mondással éljek.

Tehát a *magick* igen hatásos eszköz lehet abban a törekvésben, hogy a színház bizonyítsa modernségét és ma is megtalálja méltó helyét életünkben. Ezért is több számomra a színpadi trükknél. Úgy gondolom, a közönség kollektivizálása ezeken az apró élményeken keresztül lehetséges, mindazon élményeken keresztül, amik egy kis ideig újra gyereket csinálnak belőlünk. Ezt hívom *magick*-nek. Kissé szentimentálisnak hangzik, de ez a tapasztalatom.

Egy előadást nézve a „gótikus eljárást” kedvelem, ahol megmutatják nekem a játék során valamikor, vagy folyamatosan, hogy ez bizony színház, hogy itt van lehetőség a varázslatra, átalakulásra, és esetleg olyan dolgokat láthatok, amikre nem mindenki képes, ami nem hétköznapi, és ezáltal engem is csodálattal tölt el, és valaminek – például hogy megtanuljak hátraszaltózni - akár az elsajátítására is motivál.

A katarzis egy előadás végén a nézőben történő folyamat, aminek létrejöttét nagyban segítheti a *magick*. Az a meghökkenés, gyermeki elcsodálkozás, amit képes lehet előidézni, már egy belépő a katarzis összetettebb, és mélyebb folyamata felé, ami magában foglalhatja a tragikus megdöbbenést is, és magát a *magick* által létrehozott csodát is. Egy össz-élmény, ezért is olyan egyszerű, és ebben a *magick* hatása egy komponens.

Saját magamon végzett megfigyelésem, miszerint kulturszocializálódásom egyik hátrányos befolyásolója volt a tv, azaz a sok, tv-ben nézett olyan film, amit bambulva nem tudatosult bennem, hogy most én egy művészi alkotást látok. Magyarán a filmbéli valóságot azonosítottam az élet valóságával. Emiatt csak a „sztori” érdekelt, és olyan fajta „sült-realizmussal” oltódtam be, ami alapján minden más ezen alkotások mellett elvont hülyeségnek tűnt. Ez Magyarországon pláne problémás, mivel színházi hagyományunk elsősorban realista, így könnyen lehet, hogy a közönség kevésbé befogadó egy ettől eltérő,

teátrálisabb fogalmazásmóddal szemben. Miután minimális betekintésre tettem szert a különböző művészeti ágak (festészet, fotó, szobrászat, film, színház stb.) hogyanjába, kezdtem tudni igazán értékelni az adott műalkotásokat. Látni a szerkezetet, és gyönyörködni benne. Ez nekem ugyanolyan jó élmény, mint egy mű hatására megfedkezni magamról. Sőt. Nem akadályozza, hanem segíti az akár mindent elsöprő élmény megszületését.

Néhány példa a *magick-re*:

Mohácsi János rendezésében a ***Képzelt beteg*** című előadásban a darab végén az egyik akváriumba (amelyik feltűnően nagy volt) beúszik egy sellő. Bár az előadás során már megszoktuk, hogy „nem stimmel minden” (a Halál, más néven ReNoir állandó felbukkanása), és a darab szövevényes szövegében egyszer-kétszer megemlítődik, de csak mint mellékinformáció, hogy elrabolták a király sellőjét. Nem vettem komolyan, mint a darab történéseit befolyásolható tényezőt. A hatalmas akvárium a színpad bal oldali előterében volt, a falnál, e mögül úszott be a lány deréktól lefelé haljelmezben, és a víz alatt tett egy-két kört előttünk. Meghökkenítő volt és erotikus. A sellő egyben egy ősi szimbólum, és egyben - a Disney-nek hála – egy giccses mesefigura, szervesen kapcsolódik az előadáshoz, megjelenése mégis egy teljesen meglepő fordulat. A jelenség elámít, attrakció, de később mint szimbólum, titok is elkezd működni. Vannak egyéb más példák is az előadásban, de talán ez a legösszetettebb.

***Bérháztörténetek*:**

A Bodó Viktor rendezte előadás a cirkuszhoz, de egy kőszínházi produkcióhoz képest is minimalistának számít, mindössze egy fehérre meszelt nagyobb szobában zajlik a játék, a helyszín- és időváltások nagyon egyszerűen vannak kezelve. Sok minden van a néző fantáziájára bízva. Két példát szeretnék kiemelni. Egy váratlanul előbukkanó gyerekkórus hang- és fényjátékokkal Stojanov Goergi vezetésével - senki nem számítana erre egy „bérház-lakás” közepén -, kifejezetten a nézők felé, kiszakítva magát az addig is kaotikusnak mondható színpadi világból.

A másik a Gyabronka József (mint „lakásügynök”) és Fábián Gábor (mint albérlő-jelölt) egyik lakáskínáló szituációjában. Fábián csak panaszkodik, panaszkodik végeláthatatlanul, mire Gyabronka dühében nem őt üti le, hanem Fábián melletti kék gázkapcsolót fordítja el, amitől Fábián „lemutézódik”, azaz hangtalanul tovább vakerál. Ezen Gyabronka is meglepődik, és felfedezi, hogy a le-föl kapcsolatással Fábián hangját tudja lenémítani vagy visszahangosítani. Egyszerű és nagyszerű.

Egy ellenpélda:

Egy színházi esemény, sokak számára botrány történt tavaly Angliában a Royal Shakespeare Company háza táján, illetve Shakespeare szülővárosában (Stratford Upon

Avon). André Tchaikowsky (Csajkovszkij) zongoraművész és zeneszerző negyvenhat esztendősen rákban hunyt el, és végrendeletében fejét a Royal Shakespeare Company társulatának adományozta, amit tetszés szerint felhasználhatnak. 1983 óta található a koponya a jelmezzraktárban.

Greg Doran igazgató döntött úgy, hogy „életszerű” koncepciójához egy teljesen életszerű kelléket fog használni Hamletjével, azaz David Tennanttal. Állítólag csak a huszonkettedik előadás után hozták nyilvánosságra a koponya valóságát, és a társulattól is csak néhányan tudták, hogy nehogy erről szóljon a produkció. Érdekes módon mégis akkor jelentették be, mielőtt az előadás felkerült Londonba. Mindenesetre bulvárhír lett az ügyből, Yorick/André-ből pedig celeb.

Ez az eset különösen fontos számomra, mert jól mutatja, milyen félreecsúsítások keletkezhetnek egy rosszul kezelt effektel. A színház egyik lényegi tulajdonsága a „mintha”, vagyis az az élmény, hogy amikor az előadást nézem, akkor egyfajta más-világba kerülök, azaz annak vagyok tanúja. Grotowsky után a szertartás tanúja. Sűrített téridő élményben van részem. Persze vannak korok, amikor a naturális (úgymond hiperreál – ez nem azonos a kortárs képzőművészeti irányzattal) kifejezőmód lesz uralkodóbbá és vannak, amikor az úgynevezett teátrális. (A nyugati színházi kultúra több, egymástól sokszor teljesen független forrásból táplálkozik, más és más utakat járnak be, de a fentebb említett jelenség mindenhol megfigyelhető.) Nos, ma mindkettőre találhatnánk példát bőven, sőt, a kettő szintézisére is, illetve elég sarkos skatulyák ezek, hiszen a színház mint olyan mindenképp stilizáció attól a pillanattól kezdve, hogy van néző, aki tudatában van azzal, hogy színházat lát. André feje Yorickká lényegül, tagadhatatlan igazsága viszont rendkívül zavarossá teszi az interpretációt. Mi lehet igazabb a valóságnál? Ez esetben valóságosnál. A valóság önmagában nem igaz vagy hamis, hanem valódi, és sajnos André fejének esetében csak önmagát tudja jelenteni, emiatt nehezen lehet kompatibilis egy színházi előadásban. Erre lehetne mondani teljes joggal, hogy egy színpadon elfogyasztott krémes is ugyanilyen. Valóban lehetséges, mindenesetre még nem találkoztam olyan botrányt felkapó újsághírral, melyben azt állítják, hogy valódi krémest ettek a színpadon a valódi emberek.

Nem láttam a rendezést, ezért nem illendő kritizálnom, de témámat véve nagyon elgondolkodtató. Azt hiszem, ezzel a számomra ellenpéldával tudnám egyik legjobban illusztrálni, mit is értek *magick* alatt. Csajkovszkij feje miatt van ugyan az előadásban „hűha!-élmény”, mindazonáltal nincs attrakció, semmi különös, többértelműt, a valósághoz képest fantasztikusnak nem érhetek tetten, hanem pusztán egy konkrét emberi fejet láthatok, aminek láttán könnyen elfog a civil undor érzete, tökéletesen elszakítva a darab valóságától, illetve bulvár esemény lesz egy eredetileg színházi előadásból.